

Олена ПОЛЬОВА,

orcid.org/0000-0001-5811-5239,

аспірант кафедри східної філології

Київського національного лінгвістичного університету

(Київ, Україна) lena.shulkevich@gmail.com

СПОРТИВНІ МЕТАФОРИ В ПРОМОВАХ ТУРЕЦЬКИХ ПОЛІТИКІВ

У статті проаналізовано метафори у промовах турецьких політиків, ґрунтовані на асоціаціях об'єктів, явищ і процесів суспільно-політичної дійсності з різними видами спорту, спортивних ігор і змагань. Дослідження мовного матеріалу здійснено за допомогою методики метафоричного моделювання, яка, на думку автора, є найбільш зручною для аналізу будь-якого семантичного розряду метафор. Ключовими складниками метафоричної моделі визначено фрейм як основний елемент репрезентації інформації про певну стереотипну ситуацію і слот як елемент фрейму, що містить особливу інформацію про певний фрагмент навколишньої дійсності.

Аналіз метафор, до яких удаються турецькі політики у своїх публічних виступах, здійснено в межах метафоричної моделі «СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНА ДІЙСНІСТЬ – це СПОРТ». Пропонована метафорична модель містить фрейм «Спортивні ігри» і фрейм «Порушення правил гри та покарання спортсменів». Установлено, що фрейм «Спортивні ігри» більш продуктивний, оскільки складається з таких слотів, як «Командні спортивні ігри», «Спортивні змагання на швидкість» та «Інші види ігор та спорту».

У дослідженні з'ясовано, що за допомогою словосполучення «командна гра» (тур. «takım oyunu») в турецькій мові нерідко актуалізується поняття «взаємодія», «спільна робота для досягнення мети». Гра в шахи в турецькій картині світу є символом поступового наближення до мети, а також стратегічного мислення і здатності передбачати події. Із забиттям голу у власні ворота (тур. «kendi kalesine gol atmak») турецькі політики асоціюють невдачу, завдання шкоди, а «жовта картка» і «лавка запасних» використовуються в метафоричному плані для характеристики навмисних порушень політиками чи політичними організаціями правил у боротьбі за лідерство на політичній арені.

Виявлено, що в межах моделі «СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНА ДІЙСНІСТЬ – це СПОРТ» не лише протистояння влади й опозиції може метафорично уявлятися як спортивне змагання, про що свідчать відповідні фрейми й слоти. Установлено, що спортивна метафора у промовах турецьких політиків має негативний прагматичний потенціал, а гра (тур. «oyun») в турецькій картині світу в метафоричному плані, як правило, сприймається як імітація дійсності.

Ключові слова: спортивна метафора, політичні промови, турецька мова, метафорична модель, фрейм, слот.

Olena POLOVA,

orcid.org/0000-0001-5811-5239,

Postgraduate student at the Department of Eastern Philology

Kyiv National Linguistic University

(Kyiv, Ukraine) lena.shulkevich@gmail.com

SPORTS METAPHOR IN PUBLIC SPEECHES OF TURKISH POLITICIANS

The article analyzes metaphors of Turkish politicians based on associations of objects, phenomena and processes of socio-political reality with various sports, sports games and competitions. The analysis of language material is carried out using the method of metaphorical modeling, which, in the author's opinion, is the most appropriate for the analysis of any semantic category of metaphors. The key components of the metaphorical model are a frame as the main element of the representation of information about a certain stereotypical situation and a slot as an element of the frame that contains special information about a certain fragment of the surrounding reality.

The analysis of metaphors used by Turkish politicians in their public speeches was carried out within the metaphorical model "SOCIO-POLITICAL REALITY IS SPORT". The proposed metaphorical model contains frame "Sports Games" and "Violation of the rules of the game and punishment of athletes". The frame "Sports Games" is more productive because it contains slots such as "Team Sports", "Speed Sports Competitions", and "Other Games and Sports".

It has been revealed that by means of the phrase "team game" (Turk. "takım oyunu") in Turkish, the concepts of "interaction" and "working together to achieve a goal" are often actualized. Playing chess in the Turkish picture of the world serves as a symbol of a gradual approach to the goal, as well as strategic thinking and the ability to anticipate events. The metaphoric phrase "to score a goal on one's own net" (Turk. "kendi kalesine gol atmak") means "failure", "damage", and the phrases "yellow card" and "substitute bench" are used metaphorically to describe intentional violations of rules by politicians or political organizations in the struggle for leadership in the political arena.

It was found that within the model "SOCIO-POLITICAL REALITY IS SPORT" not only the confrontation between the government and the opposition can be metaphorically presented as a sporting event, as evidenced by the relevant frames and slots. Sports metaphor in speeches of Turkish politicians has a mostly negative pragmatic potential, and the game (Turk. "oyun") in the Turkish picture of the world in metaphorical terms, as a rule, is perceived as an imitation of reality.

Key words: sports metaphor, political speeches, Turkish, metaphorical model, frame, slot.

Постановка проблеми. Упродовж останніх десятиліть українські й зарубіжні лінгвісти трактують метафору не лише як стилістичну фігуру, а і як складний когнітивний механізм, здатний відбивати національний менталітет і культуру. Вивчення метафор певного етносу дає змогу краще зрозуміти його ментальність, сприяє розширенню кругозору, образності й креативності мислення.

Невід'ємною частиною культурного життя будь-якого сучасного суспільства є спорт, тому не дивно, що спортивна термінологія метафоризується в різних текстах, зокрема в текстах політичних промов. Як зазначає Є. Є. Анікін, для політики й спорту характерні такі спільні риси, як жорстке протистояння, конфронтаційний характер і жага перемоги (Анікин, 2009: 8). У пропонованій статті на матеріалі промов турецьких політиків ми доведемо, що явища й процеси суспільно-політичної дійсності нерідко метафорично характеризуються як спортивні ігри, різні види спорту, спортивні змагання тощо.

Аналіз досліджень. У наукових розвідках, присвячених вивченню спортивної метафори в мові ЗМІ (Анікин, 2009; Гарбар, 2012; Дацишин, 2004; Каслова, 2003; Химинець, 2015; Чудинов, 2001), наголошується, що популярність спортивних метафор як засобу концептуалізації суспільно-політичних явищ і подій зумовлена кількома причинами. Ми (услід за А. О. Касловою) вбачаємо ключовою причиною те, що точкою дотику політичного й спортивного дискурсів є елемент агональності та змагання як вияв постійного діалогу-поєдинку між панівною партією й опозицією (Каслова, 2003: 101). Варто зауважити, що в українській тюркології й турецькій лінгвістиці тема семантичних типів метафор позбавлена уваги мовознавців, що й зумовлює актуальність пропонованого дослідження.

Мета статті полягає у виявленні й описі метафор, що ґрунтуються на асоціаціях явищ, об'єктів і процесів суспільно-політичного життя зі спортивними іграми, змаганнями тощо.

Виклад основного матеріалу. На нашу думку, найбільш зручною методикою для аналізу будь-якого семантичного розряду метафор є методика метафоричного моделювання. Влучне визначення поняття *метафорична модель* дав А. П. Чудинов:

«це схема зв'язку між сферами понять, що існує та/ або сформувалася у свідомості носіїв мови, представлена формулою «X – це Y» (Чудинов, 2003: 70). Невід'ємним елементом метафоричної моделі є фрейм як «структура репрезентації знань, що містить інформацію, набуту досвідом, про певну стереотипну ситуацію» (Селиванова, 2010: 771). Фрейми складаються зі слотів – елементів ситуації, компонентів фрейму, у яких зберігається особливий тип інформації, релевантний для певного фрагмента дійсності (Чудинов, 2003: 70). Отже, у статті ми аналізуємо метафори, виявлені у промовах турецьких політиків, у межах моделі «СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНА ДІЙСНІСТЬ – це СПОРТ» із відповідними фреймами й слотами.

Фрейм 1. Спортивні ігри. До цього фрейму входять слоти «Командні спортивні ігри», «Спортивні змагання на швидкість» та «Інші види ігор та спорту».

Слот 1.1. Командні спортивні ігри. Як зауважує Х. П. Дацишин, метафори, корелятами для яких є футбол чи інші командні види спорту, передбачають визначальну роль політичних угруповань; такі метафоричні висловлення мають яскраве експресивне забарвлення, пов'язане з емоційним сприйняттям командних видів спорту глядачами-вболівальниками (Дацишин, 2004: 62). Так, у метафоричному плані політики трансформуються у гравців, політична сфера – у гральне поле, а суспільство як пасивний учасник політичних процесів – у глядачів: «*Türkiye'de sanki bir maç oynanıyor. Bu maçta sahada siyasal partiler ve siyaset adamları var. Toplumun büyük kesimi ise tribünlerde seyirci... Bu maçı izlemekten usananlar, kendi takımlarına kızarmıştır... İşçiler de genellikle tribündeki seyirciler arasında yer alıyor*» – «Здається, у Туреччині проходить якийсь матч. На цьому матчі на полі є політичні партії та політики. А більша частина суспільства – це глядачі на трибунах... Ти, хто стомилися спостерігати за цим матчем, розгнівалися на свої команди... Робітники також зайняли місце серед глядачів на трибунах».

За допомогою словосполучення «командна гра» (тур. «*takım oyunu*») в турецькій мові нерідко актуалізується поняття *взаємодія, спільна робота для досягнення мети*: «*Sahada oynamak yerine*

takım oyunu oynamak daha önemli. Türk-Ermeni ilişkilerinde temel prensip önyargıların kırılması» – «Грати в команді важливіше, ніж грати на полі. Основним принципом турецько-вірменських відносин є ламання упереджень». Водночас керівник, директор, лідер може бути метафорично представлений як «капітан команди», а перешкодження діям, нападам ворогів може асоціюватися з «переходом команди в захист»: «*AKP takımı ve kapitanları, Reis hazretleri şu seçim kampanyasında bütün hatlarıyla savunmaya çekildiler*» – «Команда й капітану ПСР і Його Високоповажність президент у цій виборчій кампанії перейшли в захист на всіх лініях».

Як показує аналіз фактичного матеріалу, гра в шахи в турецькій картині світу є символом: 1) стратегічного мислення і здатності передбачати події: «*MHP lideri Devlet Bahçeli çok iyi bir stratejik akla sahiptir. Satranç oyuncusudur, her 5 hamle sonrasında görür*» – «Лідер Партії націоналістичного руху Девлет Бахчелі має добре розвинулене стратегічне мислення. Він – шахіст, завжди передбачає все на 5 ходів наперед»; 2) поступового наближення до мети: «*Bir hedefimiz var ve bunun bir rüya olmadığına inanıyoruz, bunun için çalışıyoruz. Oldukça karışık ama adım adım satranç oyunu gibi ileriye doğru hareket ediyoruz*» – «У нас є мета, і ми віримо, що вона стане реальністю, ми працюємо заради неї. Хоч і не дуже впевнено, але ми, як у грі в шахи, поступово просуваємося вперед». А з «шахівницею» (тур. «*satranç tahtası*») турецькі політики асоціюють «територію країни/регіону, за панування на якій борються інші держави»: «*Ortaoğu ve Körfez Bölgesi, Batı, ABD ve Rusya arasında adeta bir satranç tahtasıydı*» – «Регіон Середнього Сходу та Перської затоки був шахівницею між Заходом, США і Росією».

Невпливову людину, яка залежить від волі інших, турки часто порівнюють із пішаком (тур. «*piyon*»), про що свідчать такі висловлення політиків: «*Bu gençlik terör örgütlerine piyon olan değil*» – «Наша молодь – не пішак для терористичних організацій».

Із забиттям голу у власні ворота (тур. «*kendi kalesine gol atmak*») турецькі політики асоціюють невдачу, завдання шкоди: «*Sayın Başbakan kendi kalesine gol atıyor; sürekli milletin kalesine gol atıyor*» – «Шановний прем'єр-міністр забиває голи у власні ворота (перен. шкодить самому собі; зазнає невдачі) і постійно забиває голи у ворота народу (перен. шкодить народу)».

Слот 1.2. Спортивні змагання на швидкість. У промовах турецьких політиків лексема «*yarış*» (укр. «гонка», «забіг», «перегони») у мета-

форичному плані символізує боротьбу двох або більше протилежних сил за першість у чомусь, конкуренцію за вплив на політичний процес, що може бути частиною таких метафоричних понять: 1) «*başkanlık yarışı*» (укр. «президентська гонка»): «*Abdullah Gül liderliğindeki 'Yenilikçiler', Gelenekçiler ile Fazilet Partisi kongresinde Necmettin Erbakan'la başkanlık yarışına girdi*» – «'Реформісти' на чолі з Абдуллахом Гюлем розпочали президентську гонку з Неджметіном Ербаканом на конгресі Консерваторів та Партії добродійності»; 2) «*seçim yarışı*» (укр. «виборча гонка»): «*Muhalefetin adaylarının da ortaya çıkmasıyla birlikte seçim yarışı hızlanacak*» – «Виборча гонка прискориться з появою кандидатів від опозиції»; 3) «*iktidar yarışı*» (укр. «гонка за владу»): «*Parti içi iktidar yarışı, bize doğal müttefikimiz olan Antalya'yu kaybettirdi*» – «Гонка за владу всередині партії позбавила нас нашого природного союзника Анталії».

Окремо варто звернути увагу на метафори, що стосуються бігу з бар'єрами або кінного спорту. У публічному мовленні турецьких політиків часто трапляється словосполучення «*engelli koşu*» (укр. «біг із перешкодами»), що в переносному плані означає «подолання перепон, перешкод» тощо: «*Bizim tüzüğümüz maşallah engelli koşu. Birini athıyorsunuz öbürü çıkıyor karşınıza*» – «Наш закон – це, їй-богу, біг із перешкодами. Одну долаєте, перед вами з'являється інша».

Турецькі політики нерідко інтерпретують вибори як «марафон» (тур. «*maraton*»), тобто різновид спортивного змагання: «*Türkiye 24 Haziran 2018'de erken seçime gidecek. 66 günlük seçim maratonu resmen start aldı*» – «У Туреччині відбудуться дострокові вибори 24 червня 2018 року. 66-денний виборчий марафон офіційно розпочався». Отже, з «марафоном» (тур. «*maraton*») може асоціюватись будь-який тривалий і напружений перебіг подій: «*Liderlerin miting maratonu sona eriyor*» – «Марафон мітингів державних лідерів завершується».

1.3. Інші види ігор та спорту. У публічному мовленні турецьких політиків трапляються поодинокі випадки перенесень зі сфери інших видів спорту:

1) «*ağır sıklet*» (досл. «важковаговик»; перен. «впливовий політик чи країна»): «*Sınır açılırsa Türkiye siyasi ağır sıklet olur*» – «Якщо кордони відкривуться, Туреччина стане політичним важковаговиком»;

2) «*sıçrama tahtası*» (досл. «трамплін», «дошка з пружинами»; перен. «опора», «вихідний пункт для якихось дій»): «*Yeni sistem, siyaset ve devlet*

hayatının sıçrama tahtası olacak» – «Нова система стане трампліном політичного й державного життя»;

3) «nakavt etmek» (досл. «нокаутувати»; перен. «перемогти», «подолати когось»), «nakavt olmak» (досл. «бути нокаутованим»; перен. «програти»): «*Birinci raundu sayı farkıyla kazandık ve AKP'yi nakavt etmek için mücadeleye devam etmeliyiz*» – «Ми виграли перший раунд за різницею в балах і маємо продовжувати боротьбу, щоб відправити Партію справедливості й розвитку в нокаут»; «*Bu ihanetin ardından Türkiye'nin nakavt olmasını bekleyenlere cevabı verdik*» – «Ми відповіли тим, хто очікував нокауту Туреччини після цієї зради»;

4) «havlu atmak» (досл. «кинути рушник (на ринг)»; перен. «отримати поразку», «здатися»): «*Mitinglere kimse gelmeyince MHP havlu attı*» – «Партія націоналістичного руху отримала поразку (досл. кинула рушник), адже на мітинги ніхто не прийшов»;

5) «birinin sırtını yere getirmek» (досл. «покласти когось на лопатки»; перен. «перемогти когось»): «*AKP'nin sırtını yere getirmek için Süleyman Demirel gibi popülist bir lider gerekli*» – «Для того, щоб перемогти (досл. покласти на лопатки) Партію справедливості й розвитку, потрібен такий популістський лідер, як Сулейман Демірель»;

6) «on ikiden vurmak» (досл. «потрапити в яблучко»; перен. «сказати або зробити саме те, що потрібно»): «*Pazar günü çok önemli bir seçim var, sizler o gün sandığa gideceksiniz ve tam 12'den vuracaksınız*» – «У неділю відбудуться дуже важливі вибори, у цей день ви йдете на голосування і потрапите в саме яблучко»;

7) «koz» (досл. «козир»; перен. «запасний шанс», «засіб у боротьбі, суперечці, що в разі необхідності може дати перевагу над противником»): «*Türk milletinin tarihsel kimliğinden rahatsız olan çevreler terörist başı Gülen'i koz olarak ellerinde tutmuşlar*» – «Кола людей, яких бенджежить історична ідентичність турецької нації, тримають у своїх руках очільника терористів Гюлена як козир».

Фрейм 2. Порушення правил гри та покарання спортсменів. Турецькі політики іноді переносять негативне ставлення до порушників спортивних правил на порушників правил політичної гри. Так, наприклад, словосполучення «*belden aşağı vurmak*» (досл. «бити нижче пояса») у переносному плані означає «діяти нечесно, неспра-

ведливо», «ставити співрозмовника в незручне становище»: «*Sayın Bahçeli hep bağırıp çağırarak, belden aşağı vurarak siyaset yapıyor*» – «Шановний Бахчелі будує політику постійним галасуванням й ударами нижче пояса (перен. нечесними діями)».

Негативну семантику має також словосполучення «*çelme takmak*» (досл. «ставити підніжку»), що в метафоричному плані має значення «перешкоджати», «заважати комусь у якійсь справі»: «*Türkiye'ye çelme takmaya çalışanlara diyorum ki, yok öyle yağta*» – «Тим, хто намагається поставити підніжку (перен. перешкодити) Туреччині, я кажу, що це марна справа».

У правилах спортивних ігор та змагань є певна система покарань за порушення, нечесну гру, що може використовуватися в метафоричному плані для характеристики навмисних порушень політиками чи політичними організаціями правил у боротьбі за лідерство на політичній арені:

1) «*sarı kart göstermek*» (досл. «показати жовту картку»; перен. «дати комусь попередження»), «*kırmızı kart göstermek*» (досл. «показати червону картку»; перен. «позбутися когось/чогось»): «*Millet 7 Haziran seçimlerinde AKP'ye sarı kart göstermiştir. Ama 1 Kasım'da, halkımız AKP'ye kırmızı kart gösterecektir*» – «7-го червня народ показав жовту картку (перен. дав попередження) Партії справедливості й розвитку. Але 1 листопада наш народ покаже ПСР червону картку (перен. позбудеться)»;

2) «*yedek kulübesine oturtmak*» (досл. «посадити на лавку запасних»; перен. «резерв кандидатів на заміщення важливих державних посад»; «покарати за якісь порушення»): «*Seçmen üzerinde etkisi dahi olmayan kişilerin İlçe Yönetimi'nden alınıp yedek kulübeye oturtulması gerekiyor*» – «Людей, які не мають жодного впливу на електорат, треба прибрати з управлінського апарату районної адміністрації і посадити на лавку запасних».

Висновки. Аналіз фактичного матеріалу показав, що в межах моделі «СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНА ДІЙСНІСТЬ – це СПОРТ» не лише протистояння влади й опозиції може метафорично представлятися як спортивне змагання, про що свідчать відповідні фрейми й слоти. Спортивна метафора у промовах турецьких політиків має переважно негативний прагматичний потенціал, а гра (тур. «oyun») в турецькій картині світу в метафоричному плані, як правило, сприймається як імітація дійсності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аникин Е. Е. Спортивная метафора как средство концептуализации президентских выборов США во французских СМИ. *Политическая лингвистика*. 2009. № 1(27). С. 7–13.

2. Гарбар І. О. Метафоричне дзеркало: дослідження спортивної та ігрової метафор у тексті американського юридичного трилеру. *Видавництво Національного університету «Острозька академія»*. 2012. № 26. С. 60–62.
3. Дацишин Х. П. Метафора в українському політичному дискурсі (за матеріалами сучасної періодики) : дис. ... канд. філол. наук : 10.01.08. Львів, 2004. 260 с.
4. Каслова А. А. Метафорическое моделирование президентских выборов в России и США : дис. ... канд. филोल. наук : 10.02.20. Екатеринбург, 2003. 207 с.
5. Химинець М. Д. Соціоморфна метафора в сучасних газетних текстах. *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Філологічні науки*. 2015. № 38. С. 347–350.
6. Чудинов А. П. Метафорическая мозаика в современной политической коммуникации. Екатеринбург, 2003. 248 с.

REFERENCES

1. Anikin E. E. Sportivnaya metafora kak sredstvo kontseptualizatsii prezidentskikh vyborov SShA vo frantsuzskikh SMI [Sports metaphor as a means of conceptualizing the 2008 US Presidential election in the French media]. *Politicheskaya lingvistika*. 2009. Nr 1(27). P. 7-13. [in Russian].
2. Harbar I. O. Metaforichne dzerkalo: doslidzhennia sportyvnoi ta ihrovoi metafor u teksti amerykanskooho yurydychnoho tryleru [Metaphoric mirror: a research of sports and games metaphors in the text of the American legal thriller]. *Vydavnytstvo Natsionalnoho universytetu «Ostrozka akademiia»*. 2012. Nr 26. P. 60-62. [in Ukrainian].
3. Datsyshyn Kh. P. Metafora v ukrainskomu politychnomu dyskursi (za materialamy suchasnoi perodyky) [Metaphor in Ukrainian political discourse (based on modern periodicals)]: dys. ...kand. filol. nauk : 10.01.08. Lviv, 2004. 260 p. [in Ukrainian].
4. Kaslova A. A. Metaforicheskoe modelirovanie prezidentskikh vyborov v Rossii i SShA [Metaphorical modeling of the presidential elections in Russia and the USA]: dis. ... kand. filol. nauk : 10.02.20. Ekaterinburg, 2003. 207 p. [in Russian].
5. Khymynets M. D. Sotsiomorfna metafora v suchasnykh hazetnykh tekstakh. *Naukovi pratsi Kamianets-Podilskoho natsionalnoho universytetu imeni Ivana Ohienka. Filolohichni nauky*. 2015. Nr 38. P. 347-350. [in Ukrainian].
6. Chudinov A. P. Metaforicheskaya mozaika v sovremennoj politicheskoy kommunikatsii [Metaphorical mosaic in modern political communication]. Ekaterinburg, 2003. 248 p. [in Russian].